

Vaikivad tekstid: tähelepanekuid Pärdi teoste sõnakäsitluse kohta

Peter Bouteneff

Arvo Pärdi muusika põhinemist pühadel tekstidel uuritakse üha sagedamini. Nii oli ka Arvo Pärdi Keskuse esimese väljaande eesmärk dokumenteerida niihästi originaalkeeles kui ka ingliskeelses tõlkes kõik tekstid, millele Pärt oli selleks ajaks muusikat kirjutanud. See teedrajav raamat „In Principio: The Word in Arvo Pärt’s Music” („In principio: Sõna Arvo Pärdi muusikas”, 2014) osutab mitmele Pärdi teosele, mis küll põhinevad tekstil ja mille muusika on kujundatud lähtudes sõna silbilisest ülesehitusest, ehkki teksti ennast ei laulda. Seega me ei kuule ega mõista seda tavapärasel viisil (teostes „Psalom”, „Silouan’s Song”, „Trisagion”, „Orient & Occident”, „Lamentate”, „Für Lennart in memoriam”, „These Words ...” ja neljandas sümfoonias „Los Angeles”). Oma artiklis ei vaatle ma neid teoseid mitte ainult teksti ja muusika omavahelise suhte aspektist (mis on põhimõtteliselt samasugune nagu lauldud teostes), vaid uurin ka helilooja ja teksti ning kuulaja ja teksti vahelist suhet.

Õeldes, et muusika on pelgalt sõnade tõlge või „sõnad kirjutavad minu muusikat”, viitab Arvo Pärt muusika *kuulekusele* teksti ees ning väljendab selgelt, kui oluline on tekst talle kui heliloojale. Muusika vormimine teksti järgi (*logogenesis*) peaks järelikult toetama ka kuulajat, sest tekst, mis kõlab nii, nagu seda loomulikult kõneldakse, on kergemini arusaadav. Selle kohta on palju näiteid keskaja vaimulikus muusikas. Kui aga teksti ei olegi kuulda, kerkib küsimus veelgi teravamalt: kas kuulaja on siis üldse võimeline teksti mingil tähenduslikul moel vastu võtma?

Toon välja mõned tähelepanekud selliste vaikivate tekstidega teoste kohta. Esiteks ilmneb, et üldjuhul ei ole heliloojal suurt või üldse mingisugust soovi tõmmata kuulaja tähelepanu neile alustekstidele. Enamik pealkirju ei vihja kuidagi sellele, millisel tekstil teos põhineb. Erandiks on ehk vaid „Psalom” ja „Trisagion”, kuigi esimese puhul ei selgu pealkirjast, millise psalmiga on täpselt tegu, ning mõiste *trisagion* tähendust teavad ainult need, kes valdavad kristlike palvete kreekakeelset terminoloogiat. Mõnel juhul on pealkiri tekstiga üsna kaudselt seotud – näiteks „Orient & Occident” on komponeeritud kirikuslaavikeelse Nikaia usutunnistuse tekstile.

Teiseks on oluline märgata, et kõik mittelauldaval tekstil põhinevad teosed on eranditult kas vene või kirikuslaavi keeles. (Mitmeid teisi vene- ja kirikuslaavikeelseid tekste lauldakse, aga neid mitte.) See peab midagi tähendama. Loogiliselt selgitades võime viidata kirikuslaavi keele pühitsetud loomusele – see on keel, mis on loodud kirikliku kreeka keele eeskujul ning mille ainsaks eesmärgiks on anda hääl pühakirjale ja kirikulauludele. Kuid võib-olla on tõeline põhjus selles, et vene ja kirikuslaavi keelel on oma eriline koht helilooja hinges ja südames? Nagu teame, ei leidnud Pärt oma usu tuuma mitte lihtsalt õigeusu õpetusest, vaid nimelt *vene* õigeusust, olgugi see nõukogudeaegse okupeeritud Eesti kontekstis poliitiliselt ja kultuuriliselt kuitahes komplitseeritud. Ja ma söandan koguni oletada, et vene ja kirikuslaavi keel on tema peamised palvekeeled.

Lõpetuseks toon viite ühele palveviisile. Paljudes traditsioonides, kaasa arvatud õigeusu traditsioonis, võib kontemplatiivne palve võnkuda kordamööda kõnelise ja mitte kõnelise faasi vahel, kuigi ka mitte kõnelised faasid põhinevad siiski sõnadel. See näib olevat sobiv paradigma aitamaks meil mõista, kuidas toimivad mittelauldavad tekstid Arvo Pärdi teostes.

Tõlkinud Kristina Körver